

ТЕМА 1

ІНШОМОВНІ СЛОВА ЯК СКЛАДОВА МОВНОЇ КАРТИНИ СВІТУ

Мовна картина світу – це сукупність уявлень, що склалася історично в повсякденній свідомості народу і відобразилася в мові. Це свого роду колективна філософія, система поглядів, з одного боку, універсальна, а з іншого – національно-специфічна [21]. Проблема мовної картини світу є актуальною у зв'язку з виходом на перший план у лінгвістичних дослідженнях проблеми співвідношення мови, свідомості (індивідуальної й колективної) й культури. Серед актуальних питань лінгвістики слід відзначити спосіб відображення світу у свідомості людини і роль мовних засобів у цьому процесі.

Сприйняття світу за допомогою мислення та відображення отриманої інформації через мову відповідає поняттям концептуальної і мовної картини світу. Б. Уорф і Е. Сепір [29] зробили значний внесок у розмежування понять «концептуальна картина світу» і «мовна картина світу». Мовна картина світу визначається як частина концептуального світу, що набула вербальної форми. Концептуальна картина світу є значно багатшою, ніж мовна картина світу. «Картина світу – те, що змальовує людина у своїй уяві, – феномен більш складний, ніж мовна картина світу, яка має «прив'язку» до мови» [22, с. 23]. Тобто відношення між концептуальною та мовною картинами світу можна порівняти з відношенням значення – поняття. В основі мовної картини світу лежить мовний механізм творення нових концептів, який приводить у взаємодію і пізнавальні процеси, і емпіричний досвід, і культурні досягнення колективу [30, с. 98]. Під «концептом» розуміємо «осередки культури», «згустки національно-культурних змістів». Концепти, або базові когнітивні категорії, є універсальними, тому що відображають спільний для всіх когнітивний процес. До таких універсальних концептів належать простір, час, число, дружба тощо [27, с. 52]. У процесі життя сучасної людини мовна картина світу передусім концептуальній і формує її, оскільки людина здатна розуміти світ і саму себе завдяки мові. Саме в мові закріплюється суспільно-історичний досвід людини – як загальнолюдський, так і національний. При цьому концептуальні картини світу однакові в різних людей, тому

що мислення людини є спільним. Національні мовні картини світу – це лише інше їх «розцвічування» [11, с. 9].

Мова та всі її складові, зокрема запозичена лексика, є найважливішим способом формування знань людини про навколишній світ, оскільки в слові відображаються процеси та результати пізнання дійсності. Вона є не просто надбанням культури, це – передумова культури, яка дозволяє розглядати мову не як пасивне відображення/дзеркало культури, а як частково автономну сутність.

Серед великої кількості функцій, які виконує мова, окремо стоїть «картинотворча» функція національної мови. Вона полягає у формуванні в колективній мовній свідомості народу уявлення про світ, а також у формуванні його унікальної «точки зору» на світ. Картина світу – це утворена людиною спростована заміна реального світу вигаданою схемою. Національна специфіка в семантиці мови обумовлена, перш за все, екстралінгвістичними чинниками – особливостями розвитку культури та історії народу, його способу життя, нормами поведінки в тому чи іншому суспільстві, ідеологією і т. ін. На формування картини світу впливають мова, традиції, природа і ландшафт, виховання і навчання та інші соціальні фактори. Різні народи володіють однаковими цінностями, але в неоднаковій мірі. Культура не може розвиватись ізольовано, й у процесі життєдіяльності вона змушена постійно звертатися або до свого минулого, або до досвіду інших культур. Люди обмінюються думками, почуттями, особистим досвідом, і завдяки цьому спілкуванню, обміну знаннями відбувається взаємодія не тільки окремих індивідів, але й цілих націй, культур [2, с. 258].

Поняття «мовна картина світу» усе частіше привертає увагу сучасних лінгвістів, які вивчають зв'язок між мовою та мисленням, а, отже, і зв'язок між суб'єктом та його сприйняттям світу. Утілення в мові результатів інформації про об'єктивний світ відбувається в концептах.

Проблемі концептуального аналізу присвячено на сьогодні чимало праць учених багатьох країн: А. Вежбицької [8, с. 141], А. П. Бабушкіна [5, с. 19], Т. Ю. Ковальової [14, с. 132], О. О. Селіванової [28, с. 95] та ін. Але терміни «концепт» і «концептуальний аналіз» ще не отримали одноставного тлумачення. Варто наголосити, що залежно від аспекту інтерпретації концепту визначають: логічний, культурологічний, психолінгвістичний та суто лінгвістичний аналіз концепту. Хоча підходи до вивчення концепту є різними, науковці доходять усе ж таки спільної думки про те, що національна картина світу, складна та

багатогранна за своєю сутністю, може визначатися багатьма чинниками. Виходячи із цього, її доцільно розглядати з погляду на національну специфіку, котра відображається у своєрідності мови, культурній семантиці, еталонах і стереотипах, які притаманні носіям певної мови. Дослідження концептуального простору, особливо в контрастивному аспекті, дає змогу виявити універсальні та специфічні риси у формуванні зв'язку між суб'єктом, об'єктом і мовою. Цікавою, на наш погляд, є проблема загальнолюдської інтерпретації світу. З одного боку, це загальнолюдські цінності в сприйнятті світу, а з іншого – яскраво виражений потенціал представників різних етносів та їхніх специфічних світоглядів, що знайшло відображення у вербалізації концептів [9, с. 85].

Мова як невід'ємна складова національної свідомості є засобом вираження основних рис ментальності. Кожна нація має своє світосприйняття і втілює його у своїй особливій, неповторній проекції, тобто має власний спосіб концептуалізації.

Концептуальна картина світу тлумачиться здебільшого як сукупність знань, думок, уявлень про світ, які відображаються, на думку Г. В. Колшанського, в «особливостях пізнавальної діяльності людини, пов'язаною з різними географічними, історичними, виробничими факторами тощо» [16, с. 112].

Концепти конструюють наше знання про живі істоти та об'єкти, які є базою когнітивної сутності, що дозволяє пов'язати зміст зі словом, яке ми вживаємо [19, с. 90]. Дослідження в межах когнітивної лінгвістики (А. Вежбицької [8], Т. А. Космеди [17], В. В. Красних [18], В. Н. Телії [33]) вказують на те, що концепт тісно пов'язаний з асоціативним простором лексеми і проявляється в ньому.

Організація асоціативних зв'язків репрезентує одну з моделей збереження знань у пам'яті людини. Ця модель існує у свідомості як матриця. Кожен сегмент цієї матриці пов'язаний з інформацією в довготривалій пам'яті людини та активізується разом із нею. Модель асоціативної організації пам'яті сприяє появі асоціативно пов'язаних між собою концептів. Представники національно-культурної спільноти вибирають ті чи інші асоціативні зв'язки залежно від етноспецифічної ментальності. Серед загальнонаціональних та індивідуально-авторських понять, національний є найбільш узагальненим. Він конкретно репрезентується в мовній свідомості, яка піддається когнітивному обробленню і постає в сукупності всіх валентних зв'язків, які є, у свою чергу, національно-культурно маркованими.

Науково-технічний прогрес, численні міжнародні контакти, соціально-політичні, економічні та культурні реалії в Німеччині зумовили значне оновлення словникового складу мас-медіа, яке є найбільш очевидним порівняно з іншими змінами в мові. Його можна виявити протягом доволі невеликого часового проміжку, легко фіксувати, що дає змогу мовознавцям установити закономірності оновлення словникового фонду мови на певних етапах її розвитку. Що стосується походження запозичень, які функціонують у текстах сучасних німецькомовних ЗМІ, можна сказати, що це новації іншомовного походження.

Дослідження мови в когнітивно-дискурсивній парадигмі скеровано на виявлення особливостей пізнавальної та комунікативної діяльності людини. Серед інших актуальним є питання національної специфіки мовної картини світу, її впливу на процес комунікації (міжкультурної зокрема). У свідомості того чи іншого народу виявляються домінуючі поняття, встановлюються диференційні ознаки та особливості їхньої вербалізації у відповідних мовах.

Дослідження мови в тісному зв'язку з людиною та її діяльністю, що знайшло своє відображення в розвитку теорії номінації, неминуче привело до вивчення проблеми про те, як людина впливає на мову, яку вона використовує, і про вплив природної мови на поведінку й мислення людини, особливо у плані формування її картини світу [20, с. 238].